

PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC, *Contribuții mărunte la istoria arhitecturii din Ținuturile Suceava și Cernăuți (secolele XIV–XVIII)*, Ed. Karl A. Romstorfer, Suceava, 2011, 80 p. + 102 pl.

Autoarea acestei cărți este muzeograful sucevean Paraschiva-Victoria Batariuc. Doctor în istorie al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, domnișoara Batariuc s-a impus în cercetarea Evului Mediu românesc, publicând numeroase studii și articole de specialitate, printre care punem enumera următoarele: *Cahle din Moldova medievală secolele XIV–XVII* (1999), *Cetatea de Scaun a Sucevei: monografie* (2004) și volumul *Catalogul Colecției Romstorfer. Ceramica monumentală* (2008), pentru care a primit Premiul „George Oprescu” al Academiei Române. De asemenea, a lucrat pe numeroase șantiere arheologice și a organizat expoziții în cadrul Muzeului de Istorie din Suceava.

Cartea de față debutează cu un *Cuvânt înainte*, semnat de Î.P.S Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, din rândurile căruia aflăm că această lucrare este rodul unei munci stăruitoare, de vocație, ce o caracterizează pe autoare. Este subliniată, în același timp, însemnătatea lucrării: „aceste contribuții mărunte sunt de-o importanță capitală în înțelegerea istoriei arhitecturii în ținuturile Suceava și Cernăuți; ele îmbogățesc cunoașterea și aduc limpeziri și precizări în domeniu” (p. 5).

Introducerea (p. 7–8) oferă o succintă trecere în revistă a preocupărilor privind arhitectura medievală din Moldova, precizând totodată scopul principal al cărții, acela de „a aduce unele informații furnizate de cercetările arheologice efectuate în a doua jumătate a

secolului XX în Moldova” (p. 7). Există și o motivație personală a autoarei, și anume, aceea de a contribui, prin lucrarea de față, la istoria monumentelor arhitectonice din „ținutul de baștină al strămoșilor săi” (p. 7).

Partea întâi, *Arhitectura ecleziastică din Ținuturile Suceava și Cernăuți. Secolele XIV–XVII* (p. 9–48) recrează cronologic istoria lăcașelor de cult (schituri, biserici, mănăstiri), datorate unor ctitori diverși, domni și boieri, coroborând informațiile sumare oferite de tradițiile locale, de legende și de izvoarele documentare cu cele oferite de cercetările arheologice.

Valorificând datele oferite de izvoarele documentare și procedând la analiza informațiilor furnizate de cercetările arheologice, autoarea realizează o imagine de ansamblu a arhitecturii ecleziastice. A urmărit să puncteze, pentru fiecare lăcaș de cult în parte, elementele ce țin de datare, ctitor, planimetrie, decor interior și exterior, etape de construcție, perioada de funcționare, ca și rezultatele cercetărilor arheologice.

În acest demers, autoarea debutează cu prezentarea succintă a informațiilor furnizate de cercetările arheologice, cu privire la existența în teritoriul est-carpatic a unor lăcașe de cult anterioare întemeierii Țării Moldovei, cum ar fi bisericile de la Bâtea Doamnei, Vicno-Martinovca și Vasileu, raionul Zastavna, regiunea Cernăuți, datând din secolele XII–XIII.

Din secolul XIV au ajuns până la noi doar două edificii de cult, și anume: biserica Sfânta Treime din Siret, atribuită de tradiție lui Sas, fiul lui Dragoș, și biserica Sfântul Nicolae de la Rădăuți, atribuită lui Bogdan I. Cu toate acestea, cercetările întreprinse în Moldova începând deceniul șase al secolului trecut au adus la lumină o serie de vestigii aparținând unor biserici dispărute în timp, unele dintre ele fiind suprapuse de edificii de cult actuale. Printre acestea putem enumera vestigiile unei biserici aflată în cuprinsul bisericii Sfântul Nicolae din Rădăuți, fundațiile de piatră ale unui edificiu ecleziastic de lemn descoperite în cuprinsul bisericii Sfânta Înviere din Suceava, vestigiile unui lăcaș de cult din lemn aflat în perimetrul bisericii catolice Sfânta Fecioară de la Baia. Din același secol datează paraclisul Cetății de Scaun a Sucevei, descoperit pe latura de est a fortului mușatin, dar și vestigiile a două biserici suprapuse descoperite pe Câmpul Șanțurilor în anul 1952, în zona cercetată anterior de arhitectul Karl A. Romstorfer.

O altă perioadă importantă în ceea ce privește istoria arhitecturii ecleziastice din Moldova, pe care autoarea o tratează pe larg, este cea a domniei lui Ștefan cel Mare, caracterizată printr-o amplă activitate în domeniul edificării unor biserici și mănăstiri. Apare un nou stil, și anume *stilul moldovenesc în arhitectură*, ce îmbină elemente gotice și sud-dunărene, dar și *sistemul de bolți moldovenești*. Din această perioadă datează bisericile II și III ale Mănăstirii Probota, Mănăstirea Putna, mănăstirea de călugărițe de la Pătrăuți, bisericile mănăstirilor Sfântul Ilie și Voroneț, biserica de la Bălinești (ctitorită de logofătul Ioan Tăutu), biserica de la Arbore (portarul Luca Arbure).

Domnia lui Petru Rareș desemnează o perioadă de intensă activitate artistică, concretizată prin ctitorirea unor capodopere ale arhitecturii și picturii murale românești, cum ar fi: biserica IV a Mănăstirii Probota, biserica Mănăstirii Humor (logofăt Toader Bubuiog), biserica Mănăstirii Moldovița, biserica Mănăstirii Râșca.

Autoarea își focalizează atenția și asupra bisericilor aparținând unor comunități etnice și confesionale diverse. Aflăm astfel că în orașul Suceava și în apropierea sa se păstrează edificii ecleziastice aparținând comunității armene: bisericile de secol XVI Sfânta Cruce, Sfântul Simion (Turnul Roșu), biserica mănăstirii de călugărițe Hacicadar și biserica mănăstirii dedicată Sfântului Auxentie (Oxen) de secol XVII. De asemenea, în secolul XVII sunt menționate două biserici catolice, de a căror existență aflăm din informațiile furnizate de misionarii catolici, însă vestigiile acestora nu au fost descoperite până în prezent.

A doua parte, *Arhitectura laică din Ținuturile Suceava și Cernăuți. Secolele XIV–XVII* (p. 49–80) tratează succint diverse edificii cu caracter laic, militare și civile, menționate de tradițiile locale și de documentele scrise (acte de cancelarie, cronici, însemnări ale călătorilor străini), evidențiate în cursul secolului trecut de cercetările arheologice.

Paraschiva Batariuc prezintă încă din primele rânduri cronicile care fac referire la originea și localizarea cetăților existente în teritoriul est-carpatic. Acestea se grupează în două categorii: cronici interne (*Letopisețul* lui Grigore Ureche și *Cronica polonă* a lui Miron Costin) și izvoare narative externe (*Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate*).

În ceea ce privește cele două edificii militare din Suceava (una la vest, *Cetatea Șcheia*, și a doua la est de oraș, *Cetatea de Scaun*), sunt discutate sistematic o serie de aspecte privind perioada de început a cetăților, etapele de edificare și modificările aduse de-a lungul timpului, cauzele care au determinat abandonarea și distrugerea acestor fortificații.

Autoarea își focalizează cercetarea asupra unor edificii cu caracter civil, precum curțile domnești, reședințele boierești și locuințele din mediul urban și rural. Acordă o importanță deosebită fragmentelor de cahle, de tipuri variate și divers decorate, descoperite în cuprinsul acestor edificii.

Cercetările arheologice efectuate pe parcursul secolului trecut au dus la descoperirea unui ansamblu de clădiri compunând Curtea Domnească de la Suceava, dar și a unor construcții, cu destinații diverse (case domnești, stăreții, clisiarnițe) aflate în incinta unor mănăstiri precum: Putna, Probota, Slatina, Sucevița etc. Au fost descoperite, în urma cercetărilor arheologice de suprafață, dar și a săpăturilor arheologice sistematice, reședințe boierești, aflate toate în satele pe care respectivii proprietari de pământ le dețineau.

Din categoria locuințelor urbane, cele mai multe descoperiri provin din Baia și Suceava. Locuințele de la Baia sunt încadrate în mai multe tipuri constructive: locuințe de suprafață, locuințe de suprafață cu pivnițe, locuințe adâncite, realizate în diferite tehnici de lucru. Spre deosebire de Baia, la Suceava au fost folosite și bordeie. Locuințele rurale se pot încadra în mai multe tipuri: bordeie, locuințe adâncite și locuințe de suprafață. Astfel de locuințe au fost descoperite la Mihoveni (punctul „Cahla Morii”), Zaharești „Săliște”, Todirești „Săliște”, Udești, Vorniceni Mari (punctul „La Mănăstire”) etc.

În finalul capitolului, autoarea face referire la însemnările călătorilor străini, precum călugărul italian Niccolò Barsi din Luca și diaconul sirian Paul de Alep, ce descriu locuințele din Moldova, informații documentare confirmate de cercetările arheologice.

În urma lecturării lucrării am identificat imprecizii în formulare. Există, de asemenea, o serie de erori și inconsistențe de editare și tehnoredactare (deranjante), care ar fi putut fi ușor eliminate la o corectură finală de text. Lucrarea nu conține un capitol dedicat bibliografiei utilizate de autoare, astfel că cititorul este nevoit să urmărească șirul notelor de subsol în identificarea unei referințe bibliografice. Ilustrația, ce cuprinde secțiuni longitudinale ale bisericilor, planuri ale bisericilor și ale cetăților, fotografiile color cu starea actuală a diferitelor edificii de cult, este bogată și vastă, însă, cu toate acestea nu există în text trimiteri la ilustrații. Planșa nr. 60, ce redă

planul Cetății de Scaun de la Suceava, este lipsită de o legendă. Același fapt îl putem menționa cu privire la planșa nr. 64. În finalul lucrării apare lista de *Abrevieri*, utilizate de autoare, secțiune care nu apare menționată în *Cuprinsul* acesteia.

Cu toate neajunsurile enumerate anterior, lucrarea este un bun instrument de lucru, în special pentru cercetătorii mai tineri. Reprezentând o importantă

contribuție la cunoașterea istoriei Evului Mediu românesc, volumul Victoriei Batariuc îmbogățește istoriografia românească cu date concrete privind un domeniu de mare interes, și anume arhitectura medievală din Moldova.

LOREDANA-MIHAELA PRICOP